

УДК 159.9.072.432

ПОЗИТИВІСТЬСЬКО-НАТУРАЛІСТИЧНИЙ ПІДХІД: ПЕРЕДУМОВИ НАУКОВОГО ПІЗНАННЯ ФЕНОМЕНА ПОКОЛІННОСТІ

Довгань Н.О., к. психол. н., докторант
Інститут соціальної та політичної психології
Національної академії педагогічних наук України

У статті представлено результати теоретичного дослідження психологізму поколінності у напрацюваннях науковців позитивістсько-натуралістичного підходу. Сформульовано об'єктивний і суб'єктивний принципи визначення соціально-психологічних параметрів, можливості їх виміру, характеристики існування і суспільного розвитку поколінь.

Ключові слова: покоління, суспільство, феномен поколінності, позитивістсько-натуралістичний підхід, соціально-психологічні параметри.

В статье представлены результаты теоретического исследования психологизма поколений в работах ученых позитивистско-натуралистического подхода. Сформулированы объективный и субъективный принципы определения социально-психологических параметров, их возможности измерения, характеристики существования и общественного развития поколений.

Ключевые слова: поколения, общество, феномен поколений, позитивистско-натуралистический подход, социально-психологические параметры.

Dovhan N.O. THE POSITIVISTIC NATURALISTIC APPROACH: PREREQUISITES OF THE SCIENTIFIC COGNITION OF GENERATIONS AS A PSYCHOLOGICAL PHENOMENON

The article describes discovery of generations as a psychological phenomenon in the works of the scientists adopting the positivistic-naturalistic approach. The objective and subjective principles for determination of socio-psychological parameters are formulated; the ways of their measuring, the characteristics of existence and social development concerning generations are discussed.

Key words: generation, society, phenomenon of generations, positivistic-naturalistic approach, socio-psychological parameters.

Постановка проблеми. Різноманітні дослідження проблематики соціокультурної суспільної взаємодії споконвічно поставали на теренах наукової думки, виокремлювали комунікативні аспекти взаємозалежних інтеракцій соціального суспільства, можливості оптимізації системи відносин взаємовпливових і взаємозалежних поколінь. Зважаючи на те, що на сучасному етапі наукового розвитку стали необхідними дослідження нестійких, мінливих, динамічних феноменів, які визначають процеси відносин, комунікації, зв'язків, взаємодій окремих соціальних груп і суспільства загалом, феноменів-факторів, що розкривають специфіку ментальності і життєдіяльності суб'єктів індивідуальних і агрегованих, соціально-історичних та соціокультурних шляхів конструювання їх реальності, постала проблема детального вивчення психологічного феномена поколінь та особливостей конструювання спільного поколінного простору.

Неоднозначність використання поняття «покоління», відсутність єдиного міждисциплінарного методологічного підходу розуміння цього соціально-психологічного феномена в соціокультурній площині визначила необхідність висвітлення евристично-

го конструювання змістовності поколінного простору, пошуку його атрибутивних ознак у вітчизняних та зарубіжних підходах дослідження поколінь. Але з метою реалізації дослідження психологічного феномену поколінності, синхронізація наукових трактувань поколінь, що враховуватиме комплексність уявлень про закономірності соціокультурних поколінних фігурацій і визначення теоретико-методологічних передумов пізнання феномена, окреслили необхідні етапи аналізу наукових напрямів дослідження проблеми. Першим з етапів розкриття психологізму поколінності став аналіз напрацювань науковців позитивістсько-натуралістичному підходу.

Аналіз основних досліджень і публікацій. Проведений аналіз наукових досліджень психології поколінь свідчить, що питанню, актуальному у всі часи, приділялась незначна увага. І хоча за останні роки збільшилася кількість наукових досліджень і публікацій провідних зарубіжних науковців (Х. Маріаса, П.Л. Ентралго, К. Мангейма, А.Б. Фільдс, К. Вайл, Я.А.А. ван Дурна, Б. Фітце тощо), разом із тим проблема поколінних досліджень, поглиблення сучасного досвіду психології соціокультурної взаємодії поколінь не знайшла належного

відображення у вітчизняних наукових працях. Все це зумовлює необхідність подальших теоретичних досліджень і прикладних розробок із проблематики взаємодії поколінь, здійснення поетапного аналізу напрацювань у позитивістсько-натуралістичному, романтично-гуманітарному, культурно-історичному, структурно-функціональному напрямках пізнання поколінності з метою визначення закладених у ХХ ст. теоретико-методологічних передумов пізнання феномена. Однак зазначимо, що проблема розкриття основ психологізму поколінності, які започаткували науковці позитивістсько-натуралістичному підходу, досі досліджена не до кінця і тому в сучасному науковому просторі має велику актуальність.

Постановка завдання. На основі викладеного можна сформулювати завдання дослідження, яке полягає у здійсненні аналізу теоретичних напрацювань науковців позитивістсько-натуралістичного підходу, які стали передумовами наукового пізнання психологічного феномена поколінності.

Виклад основного матеріалу дослідження. У працях ідеологів Просвітництва засадами прогресу соціальних елементів і сутності конструювання особистості були представлені: по-перше, людський розум (Ж. Кондорсе, Монтеск'є, Д. Дідро, Вольтер, Ж.-Ж. Руссо та ін.), який визначає життя суспільства, набувається у відносинах і підпорядковується законам природи та суспільної взаємодії; по-друге, соціальність, яку зумовлюють мотиви моральних і фізичних дій (Б. Мандевиль), ідеї людей як асоціації, що пояснюють причинно-наслідкові зв'язки діяльності (Д. Юм), і відчуття як першоджерела моралі, що зв'язують суспільство (А. Сміт); по-третє, визначення умов організації розумового розвитку, виховання молоді (Ж. Кондорсе), пошуки виокремлення причин суспільної нерівності (Дж. Віко), доведення відповідальності держави за долі спільнот (Д. Дідро). Це стало загальними основами аналізу родових, історичних, соціальних взаємодій, заклало конструкти позитивістсько-натуралістичного напрямку дослідження поколінь.

У перших постулатах позитивізму, спробах теоретичного аналізу «покоління» поза родовим контекстом О. Конт окреслив мету наукового дослідження в конструюванні пошукових фокусів не причинності соціальних явищ, а визначення і формулювання законів загального існування світу, у пошуках відповідей на питання не «чому?», а «як?». У спробах систематизації передбачення майбутнього філософ представив всезагальний закон обов'язко-

вого підпорядкування вищої матерії нижчій: «Вищий може панувати над нижчим, тільки підкоряючись останньому». Адже створення і розвиток суспільства вибудовується під впливами системи загальних поглядів, сформованої і збереженої силами суспільного руху, що оновлюються «при переході від одного покоління до іншого». Поколінню Прабатьків мають підкорюватись до певного часу Батьки, їм, у свою чергу, – Діти. Досягаючи стану немочі (на думку філософа, це шістьдесят два роки), Прабатьки мають передавати володарювання Батькам і поступово переходити в стан умовного «підкорення», але в шані зберігати статус хранителів традицій і культури: «Родину пов'язують в одне ціле любов, прихильність, державу – матеріальна мета, діяльність, людство – розумове життя» [12, с. 24]. Таким чином, боротьба і протистояння попередніх поколінь у збереженні традицій минулого і пошуковій активності молодості знаходились, на думку філософа, в межах природнього коловороту зміни часу підкорення і володарювання (панування) як сімейного, так і суспільного. О. Конт представив сім'ю як модель соціуму, що віддзеркалює періодизацію життя і смерті, розвитку і занепаду у зміні власних позицій і статусів, де демографічні дані тривалості життя поколінь стали показниками процесу соціального оновлення, прогресивного руху і стимулу суспільної еволюції. Адже, на думку мислителя, продовження часу життя і прогресуюче ущільнення населення уповільнювало процес культурного оновлення, соціального еволюціонування, а зниження термінів життя поколінь, навпаки, прискорювало еволюційний рух. Та занадто коротке життя покоління ставало перепорою формування культурних традицій, які пов'язували часи минулого і майбутнього і затримували загальний прогрес розвитку. У роботах О. Конта вперше в методології позитивізму прозвучала природність послідовності змін поколінь, зумовлених взаємодією обмеженості життєвого часу людини і еволюції соціальних явищ: феномен агломерацій, послідовності поколінь, збільшення демографічної кількості населення, яке представляло явище поступової духовної еволюції, розвитку суспільства через передавання досвіду, освіти іншим протягом обмеженого поколінного терміну – часу віку зрілості [4; 12, с. 116–131].

Ідеї О. Конта розвинув Дж.С. Мілль, визначивши засадами суспільної еволюції зміну правил соціальної поведінки через зміни законів і поглядів: «Немає двох поколінь, та й двох народів, де б погляди на правила збігалися, і рішення одних

не вражали інших» [7, с. 21; 8]. Істина одного покоління стає абсурдом для нащадків, які, у свою чергу, не усвідомлюють можливості оскарження поглядів і правил їх життя нащадками: в різні епохи є погляди поколінь, що превалюють, та наступний час їх відкидає, обґрунтовує їх помилковість в опрацюванні поколінного досвіду, свободі створення нового шляху, вільного від обов'язкового наслідування незмінних правил і традицій. Соціальна еволюція диктує принципи управління поколіннями, родовими, політичними відносинами, за якими особистість має право вибору життєвого шляху і правил поведінки, і тільки самозахист обмежує свободи дій поколінь, керує мірою зовнішніх впливів на безпеку колективного або індивідуального. Таким чином, Д.С. Мілль визначав самозахист поведінковим каркасом, а особистісну відповідальність за прийняті рішення – основою соціальних відносин: опіки Дітьми і Прабатьками, самоконтролю і саморегулювання [7, с. 21–26; 8].

На відміну від О. Конта, який у науковому пошуку фіксував увагу на історичних узагальненнях, А.О. Курно підняв питання індивідуального, його випадковості, цінності несистематизованості буття. Філософ розгорнув наукову думку у фокус розкриття поняття випадку, який вирішує хід історії. За його поглядами, випадковість і ймовірність на цивілізаційному шляху були обов'язковими і необхідними елементами законів суспільного розвитку, а життя визначало врахування ймовірних можливостей, які стають історичними даностями. Таким чином узагальнення суспільного (як у поглядах О. Конта) знецінювалось випадковими подіями, де розвиток покоління як явища ставав залежним від розвитку індивідуального. Життя покоління набувало форми сукупностей випадків, не пов'язаних між собою, але підпорядкованих жорстким правилам загальної «гри», за якою один рух є слідством попередніх. Так, на думку А.О. Курно, буття нагадувало партію в шахи, де кожен наступний рух – хід партнера – залежав від попередніх ходів супротивника, а історичний процес переплетення поколінь був зчепленням випадків, неперервним і закономірним. У роботі «Роздуми про розвиток подій у наші часи» поняття «покоління» було представлено як умовність, адже, на думку А.О. Курно, у житті людини, одночасно існувало безліч поколінь, які були переплетені і взаємодіяли, що й створювало хід історії, поступово і безперервно [5; 6]. Але протягом одного століття довжиною в три покоління передані досвід і ідеї закріплювались і ставали

характеристикою часу, але поступово зникали, коли йшли з життя перші покоління. Тому саме думки, дії, «дух» у мінливому, «випадковому» світі поколінь були визначені головними предметами наукових пошуків.

Поряд із дослідженнями А.О. Курно теорію вірогідності використав у спробах пояснення поколінних явищ, їх неповторності і специфічності А. Кетле. Розроблені основні методологічні принципи соціальної статистики дали підстави розглядати тенденції суспільного поколінного життя в ракурсі випадкових закономірностей, їх повторюваності і циклічності, відповідно до чого вчений обґрунтував доцільність і реальність застосування математичних кількісних методів у дослідженнях поколінного життя. В аналогіях між фізичними фактами і соціальними показниками А. Кетле визначав взаємопов'язаність фізичних і соціальних закономірностей впливів зовнішніх умов, часу, суспільних явищ. Використовуючи статистичний підхід, він розробив концепцію «середньої людини», де окремих індивід є обов'язковим представником соціальної спільності, носієм поколінних характеристик, якостей [2; 3]. Означений імпульс дослідженням поколінності надало відкриття розрахунку «траєкторії» руху населення, статистичних суспільних закономірностей життєдіяльності великих соціальних груп і окремих індивідів [1].

Але запропонований статистичний спосіб аналізу поколінності викликав протидію в наукових колах, яку очолив німецький статистик і демограф Г. Рюмелін. Він вважав, що хоча чисельний метод є значущим і необхідним інструментом соціальної статистики, дієвим він був лише тому, що за його допомогою ставало можливим опрацювання мінливих явищ, якими також виступали покоління, явищ агрегованих, проявлених у фактах відображення нестабільних групових ознак. З ідеалістичних позицій було висунуто припущення, що визначені емпіричні закономірності не охоплюють усього різноманіття ознак законів розвитку людини, адже основи соціальної біології не мають універсальної інтерпретації, належать до містичного, вищого порядку. Та соціальні і культурні поколінні відмінності можуть бути пояснені процесами взаємопроникнення традиційних і оновлених елементів буття в неповторних, нециклічних шляхах суспільного розвитку. У запропонованій статистичній концепції поколінь (статистика тут виступала не як наука про статистичні дані, а як наука про народонаселення) було представлено середнє значення поколінної межі між батьками і дітьми (близько 30 років). При цьому

на тривалість поколінь впливали значення вікової різниці не тільки батьків і дітей, а й чоловіків і жінок, географічного ареалу досліджуваної поколінної спільності, історичних умов. Так, протягом одного століття змінювалось три покоління чоловіків і чотири покоління жінок, адже, згідно з результатами Г. Рюмеліна, відстань між поколіннями по чоловічій лінії довша за материнську, а періоди генерацій, характерні для Німеччини (у 1875 р. становили 36,5 років), відрізняються від генерацій Франції (34,5 роки) [10; 13; 20]. Отримані наукові результати стали поштовхом дослідження демографічних, культурних, генеалогічних аспектів поколінності.

У перших монографіях, присвячених поколінній проблематиці, швидку індустріалізацію Західної Європи в XVIII – XIX ст., соціальну класову градацію і зміни поколінних еспектацій, спробували описати Д. Дромель і Д. Феррарі [15; 16], пояснити ефекти перспектив соціальної реалізації поколінь особливостями життєвих умов і структурами сімей пращурів. Згідно із «законом поколінь», домінування покоління сімейного і політичного мало обмежений термін, культурні ідеали тих, що передують, змінювались ідеалами тих, хто наступає по завершенню своєї соціально-політичної освіти, засоби діяльності набували трансформації, а результати відрізнялись від попередніх. Поколінні послідовні періоди дієвості й ослаблення Д. Дромель і Д. Феррарі презентували у вигляді еволюційного ланцюгу тридцятирічних (шістнадцятирічних) біологічних циклів проходження-проживання хронології поколінної історії, обґрунтували існування циклічності історичних поколінь, об'єднаних загальними життєвими уявленнями і цілями, існування «універсальних» поколінних явищ, характерних для конкретних історичних періодів. Дослідники спроектували арифметичний міст пульсової норми, який зв'язував біологічно-генеалогічний ритм кожного індивідуума з історією його соціуму – «pulse-rate hypothesis», визначили послідовність поколінного руху головним механізмом еволюційних змін, еволюційних подій, що стало у майбутньому підґрунтям конструювання гіпотез циклічності поколінь у XX ст. [17].

Передумовами формування теорії поколінь стали ідеї Г. Спенсера про відповідність процесам соціальним еволюційним процесів живої природи (неорганічного, органічного, надорганічного), принципів боротьби і відбору, розвитку різноманіття біологічних і суспільних форм від простих до складних [11]. Спроби систематизації відносин поколінь були оформлені на апрі-

орних передумовах пізнання форм суспільного мислення, розвинутого в процесах пристосування до навколишніх вимог під час еволюції. За ними, відповідно до закону ритмічності усякого руху, природна людська взаємодія з навколишнім середовищем призводила, на думку Г. Спенсера, до виникнення «продуктів досвіду незліченних послідовних поколінь, а не продукту досвіду одиничного індивіда, як інтуїтивних, апріорних вірувань» [11, с. 471], де нащадки – носії свідомості, позбавлені, завдяки зусиллям своїх предків, необхідності пристосовуватися до природи, безумовно, сприймали форми життєдіяльності як аксіоматику існування [11, с. 28]. Така поколінна еволюція була представлена як загальний процес, виконувала інтегруючу роль у формуванні поколінної сутності. Протягом еволюції розрізнені елементи з невизначеного стану переходили до зв'язаної однорідності без порушення рівноваги системи буття (циклічності розвитку і занепаду, творіння і руйнування). За законом еволюції здійснювався аналіз всіх її складових елементів (серед яких було виокремлено соціальну еволюцію як процес накопичення об'єму, зв'язків, різноманіття і визначеності), ставало можливим дослідження соціальних явищ – еволюції сім'ї (мікрорівень) [11, с. 298], соціальної взаємозалежності в суспільстві (макрорівень) і відносин між суспільствами (мега-рівень) [11, с. 440]. Таким чином, поколінна еволюція як частка соціальної еволюції могла розкривати особливості трансформації форм (від роздільних до зв'язаних), що супроводжувались розсіюванням руху і інтеграцією поколінності, як окремих представників, так і історичної сукупності [11, с. 41]. Аналіз покоління вперше в середовищі позитивістів Г. Спенсер диференціював із позицій індивідуальних – особистісних і загальних як великих соціальних груп, підняв проблематику формування моделей відносин відповідно до соціально-історичних умов: внутрішньосімейні відносини вже не були обмежені родинними зв'язками, а виводили проекцією зв'язків і відносин держави-Батьківщини з її територіальними сусідами, вибудовуванням зразків коопераційних і субординаційних відносин. Але таким чином міжпоколінні відносини ставали еволюційно запрограмованими, опосередкованими історичним розвитком суспільства, а дезінтеграційні міжпоколінні процеси, за Г. Меном, пояснювались еволюційною зміною соціальних конструктів, де «одиницею стародавнього суспільства була сім'я», а одиницею сучасного суспільства – індивід [11, с. 306–307].

Під впливом праць А.О. Курно, Г. Спенсера, Ф. Ментре (Franzois Mentrй) здійснив перевірку концепції покоління Д. Дромеля, Д. Феррарі у пошуках історичних антецедентів, стимулів. У роботі "Les generations sociales" («Соціальні покоління») філософ диференціював поняття сімейного (генеалогічного) і соціального покоління, виокремив нові аспекти теорії поколінь: 1) склад покоління представляв близьку за ментальністю групу людей із різних сімей; 2) зв'язували покоління схожі бажання і уявлення про добро і зло; 3) тривалість покоління (близько 30 років) була обмежена реальною дійсністю (соціальними умовами), а не біологічними факторами; 4) час ефективності покоління залежав від часу історичної дії в державних масштабах; 5) функціонал соціального покоління і покоління сімейного (загальні настанови, настрої, активна соціальна позиція) міг як збільшуватись, так і скорочуватись залежно від історичних подій. Ф. Ментре вперше визначив загальною основою будь-якої теорії покоління психологічні і національно-етнічні фактори, що відрізняли покоління від покоління, розкривали суть психологічної поколінної реальності індивідуального/агрегованого життя. На думку Ф. Менре, психологічні фактори поколінної реальності були біологічно обґрунтованими, визначали переконання і бажання, світорозуміння і світосприйняття, а ідеї генерації, поколінності окреслювалися як історія реалізації національної сутності – ядра, яку проживала група людей в ідеологічному континуумі. Здійснена Ф. Ментре робота стала завершальним кроком позитивістсько-натуралістичного підходу початку ХХ ст. [18; 19].

Отже, проаналізована різноманітність трактувань соціокультурних основ поколінь і законів історичного розвитку як побічного продукту виокремила ідеї щодо походження поколінь, характеристик їх розвитку, механізмів впливу біологічних і історичних факторів на покоління. Означені інтенції пізнання феномену психології поколінь науковцями позитивістсько-натуралістичного підходу були представлені основними питаннями: «Що є первинним – біологічно зумовлений хід подій (переплетені ланцюги народження, становлення, смерті) чи цивілізаційно обґрунтовані регулярні інтервали розвитку і занепаду суспільств, пов'язані із зовнішніми небіологічними, непсихологічними факторами?», «Чи є покоління історичною епохою, чи історична епоха визначає характеристики поколінності?», «Чи є вірним і достовірним чисельний розрахунок поколінь протягом століть, чи умовна послідовна зміна поколінь підпорядкову-

ється не хронологічним, а соціально-історичним планам?»

Погляди позитивістів на формулювання поколінного явища – походження поколінь – розкривали позиції, за якими сім'я і, відповідно, сімейні покоління представляли зменшену модель соціуму, з необхідними формотворчими компонентами – періодами зародження, становлення, руйнування, занепаду (смерті), рольовим розшаруванням і соціальними статусами – позиціями, в яких відображувалась система ієрархій у просторі і часі (О. Конт) [4; 12], з поведінковим загальноприйнятим каркасом – моделлю – образом, мірою відповідальності, що окреслювала конструкт соціальних відносин (С. Мілль) [7; 8], ймовірними можливостями, неперервним і закономірним зчепленням випадків, (А.О. Курно) [5; 6]. Взагалі тенденція пошуку закономірностей у дослідженні походження феномена була активізована зв'язуванням ймовірних можливостей з історичними даностями, поколінною «умовністю» і поколінною «реальністю», історичним одночасним існуванням безлічі поколінь (як когорт) і дієвим переплетенням реальних поколінних груп, що створюють хід історії. Така тенденція започаткувала необхідність конкретизації автентичних поколінних характеристик і якостей, властивих як соціальній поколінній спільності загалом, так і «середній людині» – представнику конкретного покоління (А. Кетле) [1; 2; 3], стала поштовхом диференціації агрегованого поколінного явища з реальними, але нестабільними груповими ознаками (Г. Рюмелін) [20], характеристиками індивідуальних – особистісних міні груп представників поколінь (Г. Спенсер) [11], спробами виокремлення конкретних об'єднуючих покоління життєвих уявлень і загальних цілей. Питання знаходження складу покоління за ментальними особливостями, сформованими протягом певного періоду історичного часу, були пов'язані з пошуками критеріїв поколінної ідентифікації. Були визначені психологічні і національно-етнічні фактори, що здійснювали функцію об'єднання, розрізнення (від інших поколінь), розгортання реальності буття; обґрунтовували загальнопоколінні спрямування, переконання, бажання (Ф. Менре) [19].

Згідно з ідеями пошуку пояснень шляхів еволюції / розвитку поколінного феномена, було акцентовано на розвитку суспільства, що вибудовується за конструкціями загальних ідеологій при нашаруванні міжпоколінних взаємодій (О. Конт) [4; 12]. Засадами еволюційного розвитку соціальних систем – поколінь були визначені

(1) зміни моделей загально прийнятої (в певний історичний час) поведінки шляхом кардинального перегляду суспільної нормотворчої системи і принципів управління поколіннями групами (С. Мілль) [7; 8], (2) створення умов для розвитку «індивідуального», презентації думок, дій, рухів еволюції, надання перспектив соціальної реалізації (А.О. Курно, Д. Дромель і Д. Феррарі) [5; 6; 15; 16], (3) зміни процесів буття в нециклічних шляхах суспільного розвитку, що визначали соціальні і культурні покоління відмінності і ідеали (Г. Рюмелін, Д. Дромель і Д. Феррарі) [13; 15; 16; 20], (4) особливості природної людської взаємодії з навколишнім середовищем, що призводила до виникнення «продуктів досвіду послідовних поколінь» (Г. Спенсер) [11]. Таким чином, покоління еволюція ставала часткою соціальної еволюції, в процесі якої змінювались форми міжпоколінних відносин (опосередкованих історичним розвитком суспільства), здійснювалась інтеграція покоління на індивідуальному і загальноісторичному рівнях.

Відповідно до проявів біологічних і історичних характеристик покоління було акцентовано на зіткненнях традиційного і історично оновленого буття у рольових позиціях сімейних і суспільних (О. Конт) [4; 12], моделі відносин поколінь були визначені як залежні від соціально-історичних умов (Г. Спенсер) [11], а покоління функціональність представлена як час, опосередкований реальною дійсністю (соціальними умовами) (Ф. Менре) [9]. За демографічними показниками, термін функціональності поколінь було проаналізовано у природному контексті зміни поколінь за критеріями часу життя і еволюції соціальних явищ, за якими протягом одного століття проходило життя трьох поколінь, при цьому середнє значення поколінної межі між батьками і дітьми дорівнювало близько 30 років (О. Конт, А.О. Курно, Г. Рюмелін, Д. Дромель і Д. Феррарі, Ф. Менре) [4; 5; 12; 13; 15; 16; 17; 18].

Отже, наукові позиції вчених позитивістсько-натуралістичного підходу у дослідженні різноманітних соціальних явищ здійснювались у контексті єдиних постулатів: суспільство має природну основу, є продуктом природи, на нього поширюються природні закономірності, за якими й було наголошено, що вибудовування суспільства відбувається під впливами природної міжпоколінної субординації за віком, зрілістю, досвідом (О. Конт) [4; 12], завдяки поколінному накопиченню об'єму знань, соціальних зв'язків, різноманіття проявів і визначеності (Г. Спенсер) [11], що переда-

ються від пращурів нащадкам. Виокремлені позиції поколінного аналізу підвели позитивістів до необхідності визначення детермінант як законів, закономірностей, умов суспільного розвитку, зокрема, ідея О. Конта про визначення і формулювання загальних законів існування світу була розвинута його послідовниками. Так, його всезагальний закон підпорядкування вищої матерії нижчій підштовхнув Дж.С. Мілля до формулювання законів соціальної поведінки, які були означені як засади соціальної еволюції та законів суспільного розвитку – випадковості і ймовірності [7; 8]. Далі А.О. Курно сформулював закон історичного розвитку – процесу переплетення поколінь, який представляв, на його думку, зчеплення випадків [4; 12]. За «законом поколінь» Д. Дромель і Дж. Феррарі покоління домінування визначили тимчасовим процесом, зміною поколінних ідеалів, залежною від досвіду і навчання, а форми діяльності – від соціально-історичних умов [15; 16]. Закон ритмічності руху Г. Спенсера зв'язав покоління взаємодію у певному середовищі з продуктами досвіду послідовних поколінь, а закон еволюції виокремив взаємовпливовість складових елементів еволюції та соціальних явищ [11]. У пошуках постійно повторюваних взаємозв'язків поколінних реалій А. Кетле представив покоління життя як потік циклічних закономірностей і визначив час, суспільні явища факторами і умовами, що створюють форму буття [1; 2; 3]. У подальшому до умов конструювання поколінь були віднесені соціально історичні контексти, які впливали на довжину життєдіяльності поколінь (Г. Рюмелін) [13; 20]; життєві умови і структура сімей пращурів (Д. Дромель і Дж. Феррарі) [15; 16]; соціально-історичні і внутрішньосімейні відносини, (Г. Спенсер) [11]; реальна дійсність (Ф. Менре) [19].

Подальша конкретизація виокремлених факторів, які зумовлюють існування феномена покоління, була здійснена відповідно до розмежування детермінуючих показників за вольовим критерієм. Так, покоління зміни, які відбувались незалежно від волі окремих людей бути визначені як об'єктивні детермінації, а в разі впливовості на перебіг поколінних процесів вольових зусиль конкретних представників поколінь – як суб'єктивні. За твердженнями акторів позитивістсько-натуралістичного підходу XVIII – XX ст., до суб'єктивних детермінант належали, по-перше, еволюційні, за якими соціальна еволюція опосередковувала протікання поколінних, родових, політичних відносин; сприймання реалій поколіннями залежало від віку, соціально-

го статусу і соціокультурних умов існування; досвід минулих поколінь ставав механізмом регуляції майбутнього. По-друге, історичні детермінанти, які вибудовували соціально історичні умови існування і формування світобачення поколінь, утворювали умовно «єдиний» розумовий розвиток поколінь і його вплив на визначення шляху розвитку історичного, детермінанти поколінної культурно-традиційної субординації і сопідпорядкування. По-третє, нормотворчі детермінанти: впливу суспільної еволюції на зміни правил поколінної поведінки, політичних ідеологій, ідеології держави, елементів соціальної системи, взаємодопомоги і збереження мудрості пращурів.

Об'єктивними детермінантами були визначені демографічні (дані тривалості життя поколінь як показників процесу соціального оновлення, суспільної еволюції, природності послідовності змін поколінь, зумовленої взаємовпливом обмеженості життєвого часу людини); ймовірнісні детермінанти (поколінність є випадковою, несистематизованою формою буття, і тому випадок вирішує хід історії покоління; суспільне поколінне життя стає сукупністю випадкових закономірностей, їх повторюваності і циклічності); соціальні детермінанти (значення вікової різниці батьків і дітей, чоловіків і жінок, географічного ареалу, історичних умов, що впливають на біологічні особливості тривалості поколінь, зв'язаності соціально-історичного періоду з процесами формування ментальності покоління).

Висновки з проведеного дослідження. Обґрунтовано необхідність детального вивчення психології поколінь як феномена та особливостей конструювання спільного поколінного простору. Визначено необхідність здійснення поетапного аналізу наукових напрямів дослідження проблеми соціокультурної взаємодії поколінь.

За результатами аналізу праць науковців позитивістсько-натуралістичного підходу були виокремлені зіткнення ідей щодо походження поколінь, характеристик їх розвитку, біологічних і історичних механізмів поколінності. Визначені інтенції поколінного аналізу щодо законів, закономірностей, умов суспільного розвитку поколінь. Конкретизовані фактори, які зумовлюють існування феномена поколінності, здійснене розмежування детермінуючих показників поколінності за вольовим критерієм на об'єктивні і суб'єктивні детермінанти.

Таким чином, у контексті позитивістсько-натуралістичного підходу були здійснені спроби формулювання об'єктивної і суб'єктивної визначеності соціально-психологічних параметрів, їх можливості ви-

міру, характеристик існування і суспільного розвитку поколінь, які стали засадами досліджень поколінної проблематики в майбутньому.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Добренков В.И., Кравченко А.И. История зарубежной социологии. Научный вклад А. Кетле. URL: http://society.polbu.ru/dobrenkov_hist sociology/ch89_i.html (дата звернення: 14.09.2017).
2. Кетле А. Социальная система и законы, ею управляющие. Из наследия мировой социологии. М., 2012. 314 с. URL: <http://padaread.com/?book=55563>. (Дата звернення: 15.09.2017).
3. Кетле А. Социальная физика, или Опыт исследования о развитии человеческих способностей: В 2 т. Киев, 1911–1913. Т. 1–2. 336 с.
4. Конт Огюст. Основные законы социальной динамики или общая теория естественного прогресса человечества. М., 1995. С. 116–131.
5. Курно О. Основы теории шансов и вероятностей. М., 1970. 384 с.
6. Лаппо-Данилевский А.С. Методология истории: в 2-х т. М., 2010. 408 с.
7. Милль Дж. О свободе. Наука и жизнь. 1993. № 11. С. 10–15.
8. Милль Дж. О свободе. Наука и жизнь. 1993. № 12. С. 21–26.
9. Плеснер Х. Ступени органического и человек: Введение в философскую антропологию. М., 2004. 368 с.
10. Плошко Б.Г. История статистики / Б.Г. Плошко, И.И. Елисеева. М., 1990. 295 с.
11. Спенсер Г. Синтетическая философия. К., 1997. 512 с.
12. Яковенко В.И. Огюст Конт. Его жизнь и философская деятельность. Глава VI. Конт как социальный реформатор. 1894. С. 24. URL: <https://unotices.com/book.php?id=60427&page=1> (дата звернення: 19.09.2017)
13. Claudine Attias-Donfut Sociologie des générations L'empreinte du temps. URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k4803937s/f14.image> (дата звернення: 25.09.2017).
14. Cournot A. Considerations sur la marche des idées et des événements dans les temps modernes. Paris, 1872. URL: <http://gallica.bnf.fr/ark:/12148/bpt6k61482511> (дата звернення: 25.09.2017).
15. Dromel Justin La loi des révolutions; les générations, les nationalités – les dynasties, les religions. Paris, 1862. 580 p.
16. Ferrari G. Teoria dei periodi politici. Milano-Napoli, 1874. 621 p.
17. Hans J. Generations in History: Reflections on a Controversial Concept. History and Theory, Wiley for Wesleyan University. Vol. 24, No. 3 (Oct., 1985), pp. 273–292.
18. Mariás Julián. El método histórico de las generaciones. Madrid: Revista de Occidente, 1949. 192 p.
19. Mentre F. Les generations sociales. Paris: Ed. Bossard, 1920. 472 p.
20. Rümelin, G. Über den Begriff und die Dauer einer Generation. Tübingen, 1875. 285 p.